AN UNKNOWN DIVAN POET OF 16TH CENTURY: PIRKAL

İslam KÜÇÜK *

* Başarı Üniversitesi E-mail: islamkucuk@basari.edu.tr

Copyright © 2015 İslam KÜÇÜK. This is an open access article distributed under the Eurasian Academy of Sciences License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

ABSTRACT

This study is on Pirkal who was not mentioned in the books about literature, and his Divan. Today we have the only and the original copy of the book. The book dates back to the 16th century, so some of its pages has lost and some have been destroyed. In this study, the information about his literary and intellectual personalities were given and also some of the poems were written in current alphabet. In addition, the Divan of looking at the poems of the poet with a love of Ahl al-Bayt see that the upper level. In particular, Hz. Ali affection and love is expressed in poems.

Keywords: Pirkal, the poem of Divan, Literature, Poem

JEL-Classification:

16. Asrın Bilinmeyen Bir Divan Şairi: Pirkal

ÖZET

Bu çalışma, edebiyat tarihlerinde yer almamış bir şair; Pirkâl ve Divan'ı üzerinedir. Elimizde Divan'ın tek ve asıl nüshası mevcuttur. Eserin 16. yüzyıla ait olması günümüze kadar gelen süreçte bazı sayfalarının herhangi bir sebeple eksilmesine ve tahrip olmasına yol açmıştır. Çalışmada Pirkâl'in edebî ve fikrî kişiliği hakkında bilgi verilmiş, Divan'ındaki bazı şiirler günümüz harflerine aktarılmıştır. Ayrıca, Divanındaki şiirlerine baktığımızda şairin üst düzeyde ehl-i beyt sevgisine sahip olduğunu görmekteyiz. Özellikle, Hz. Ali muhabbeti ve sevgisi şiirlerde ifade edilmektedir

Anahtar Kelimeler: Pirkâl, Divan Şiiri, Edebiyat, Şiir

GİRİŞ

Pirkâl, tezkirelerde ve edebiyat tarihi ile ilgili eserlerde adı zikredilmeyen bir divan şairidir. Eser üzerine ilk ve tek bilimsel çalışma İslam KÜÇÜK¹ tarafından yapılmıştır. Pirkâl'in yaşamıyla ilgili elimizde yazılı bir bilgi mevcut değildir. Yapılan taramalar neticesinde de o döneme ait tezkirelerde, bahsi geçen şair hakkında hiçbir bilgiye rastlanmamıştır. (Kılıç,

¹ İslam Küçük (2008). Pirkâl Divânı (İnceleme-Metin). Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

2010; Kutluk, 2014; Sungurhan, 1994; İsen, 1994) Dolayısıyla yaşamı ve edebi şahsiyeti hakkında bilgi verilirken kullanmış olduğumuz beyitler mevcut çalışmadan alınmıştır.

Pirkâl'in yaşadığı döneme bakacak olursak 16.yüzyılda yaşadığına dair Divan'ında bazı bilgiler yer almaktadır. Divan'ın nesir kısımlarından birinde Kanuni Sultan Süleyman'a atıfta bulunmaktadır: "Der beyân-ı ahvâl-i pâk şâh-ı İslam Sultan Süleymân u vezîr-i âsaf-ı devrân fütûr-ı insân-ı kâmildür." (Küçük, 2008: 37) Ayrıca Pirkâl, eserinde Divân'ını dokuz yüz elli dört tarihinde tertip ettiğinden bahsetmektedir.

Bu tertîb ü bu târîh u bu dîvân
Dokuz yüz elli dört olmışdur ey cân (Mes. 6/1)

Şairin muhtemelen Irak, İsfahan ve Belh şehirlerini dolaştığını beyitteki kendi ifadelerinden anlamaktayız.

Gel beru ey Pirkâl şimden gerü sen sâkin ol
Nice bir seyr-i Irak u ba-Sıfahân yâhû Belh (G. 45/5)

Eserinden tespit ettiğimiz kadarıyla Pirkâl'in tasavvufî yönü ağır basan bir Divan şairi olduğunu görmekteyiz. Şair neredeyse Divan'ın başından sonuna kadar birçok yerde Hz.Ali'ye olan sevgisini dile getirmektedir. Hz.Ali'ye atfedilen " Haydar" ifadesini ve yine O'na ait olan manevî değerleri kaleme aldığını görmekteyiz.

Dâimâ dil kal'asını feth iden Hayydar misâl
Ahmed-i mürsel midür yâhûd kim ol Hayydar mıdur (G. 51/2)

Cevher-i aşkı bilürsen gel beri
Kandedür gelsün beru Hayydar-şinâs (G. 88/2)

Zülfikâr u Düldüli Kamber bilür
Pirkâl sultân-ı aşkdur ârif Hayydar-şinâs (G. 88/5)

Pirkâl'in, Divân'ında Fazlullah Hurûfî'ye atıfta bulunduğunu ve Hurûfliğin² inanç sistemine ait birçok düşüncüyü beyitlerinde dile getirdiğini müşahade etmekteyiz. Buradan hareketle Pirkâl'in ya Hurûfliğin düşünce felsefesine tamamen sahip olduğunu ya da Hurûfliğe karşı ilgi duyduğunu düşünmekteyiz.

Feyz-i Fazl-ı Hakkdurur üstâdımız
Âyet-i innî ene'llahdur bizüm evrâdımız (G. 80/1)

² Hurufiliğin temeli, eski çağlardan gelen ve harflerle sayıların kutsallığını kabul edip bunlara çeşitli sembolik anlamlar yükleyen anlayışa dayanır. Çok eskiden beri tabiatta varlığı kabul edilen gizli güçler şekil ve harflerle ifade edilmeye çalışılmış, sonuçta tabiat bilimlerinden önce efsun, tılsım, sihir gibi tekniklerle ' hurûf 'ilmi adı altında sözde ilimler ortaya çıkmıştır. Hurûfliğin ne zaman ve nasıl doğduğu kesin olarak bilinmemekle birlikte gerçek anlamıyla milattan önce IV ve III. yüzyıllardan itibaren Ortadoğu'daki Helenistik-gnostik karakterli dinlerde ortaya çıktığı görülmektedir. Hüsametdin Aksu. (1998). Hurufilik. c. XVIII, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, s. 408.

Anun zâtı vü ilmi küll-i Hakdur
Muayyendür muhakkakdur bu âşık (G. 133/1)

Hakkı her şeyde zâhir gördüm ey cân
Bes oldum ta'zîm ü tekrîme lâyük (G. 133/2)

Benim Furkân benim seb'ül-mesânî³
Benim bilgil kitâbu'llâh-ı nâtık (G. 133/3)

Hurufiler, insanı Allah'ın dünyadaki bir temsili, bir yansıması olarak görürler. Bu nedenle insanı merkeze alan ve ona aşırı derecede kıymet veren bir düşünce yapısına sahiptirler. Özellikle bu noktada Pirkal'in, gazellerinin mahlas beyitlerinde kendisini yüceltici ifadeleri sıkça kullandığını görmekteyiz. Hurufilik ile ilgili ilave bilgiler edinebilmek için farklı kaynaklara da başvurulabilir. (Usluer, 2009; Usluer vd. 2014; Ünver, 2003; Gölpınarlı, 1973; Kansızoğlu, 2004; Bashir, 2012; Tökel, 2003; Muhtar, 1986; Gölpınarlı, 1964)

Hâkle yeksân olurken bu gönül ey Pirkal
Aşk irüp ol miskîni sultân eder her rûz u şeb (G. 10/5)

Vahdet-âbâd-ı fenâda bî-nişân
Pirkalidür ârif-i sultân-ı aktâb (G. 13/8)

Bende-i pîr-i tarîkat Pirkal
Âdet ü âyîn elinden el-gıyâs (G. 25/5)

Şair, Divân'ında "Pirkâl" mahlasının dışında bir defaya mahsus olmak üzere " Pir Kuli" mahlasını kullanmaktadır.

Senün aşkun diler *Pir Kuli* dâim
Canâ benden temennâdur kıdemden (G. 181/5)

Şair, Divan'ın bazı yerlerinde farklı mutasavvıfların isimlerini zikretmektedir. Bu mutasavvıflardan biri de Pîr Ahmed'tir. Şairin Pîr Ahmed'ten mühim derecede etkilendiğini görmekteyiz. Çünkü Divan'ın kırk yedinci gazelini 'Pîr Ahmet' redifiyle yazmış ve bu gazelde onu müthiş derecede övmüştür.

Gazel 47

Dürr-i ilm-i meânîdür pîr Ahmed
Muhakkak nûr u nûrânî pîr Ahmed
[= Pir Ahmed, mana ilminin incisidir ve şüphesiz nurludur.]

Künûz-ı bahr-i ummân-ı ledünnî
Zamânda Hızr-i sâni'dür pîr Ahmed
[=Sonsuz denizlerin hazinesi olan Pir Ahmed, zamanın ikinci Hızır'ıdır.]

³ "Seb'ül-mesânî", iki defa nazil olan ve yedi âyetten ibaret bulunan Fâtiha Suresidir.

Bu eşbâh u cemâd anun temâmet
Hakikatde dil ü cânı pîr Ahmed

[= Pir Ahmed, hakikatte tüm bu yaratılmışların (varlıklar) canı ve gönlüdür.]

Hicâb-ı zulmeti ref itdi külli
İçüpdür âb-ı hayvânı pîr Ahmed

[= Hayat suyunu içmiş olan Pir Ahmed, zulmetin utancını tamamen ortadan kaldırdı.]

Pîr Ahmed hâdî-i ehl-i cihândur
Cihânun kutb-ı devrânı pîr Ahmed

[= Pir Ahmed, dünya ehlinin yol göstericisi ve zamanın kutbudur.]

Yüzün sür pâyine ey Pirkal sen
Kim ide sana ihsânı pîr Ahmed

[=Ey Pirkal! Sen, Pir Ahmed'in ayağına yüzünü sür. Ondan başka sana kim ihsanda bulunabilir?]

Pirkal, Divanı'nda Farsça şiirlere de yer vermiştir.

اهر و ناز طشت لطف عشق
 اهر نور آفتاب بر رخ طاف عشق
 اهر ز کس سلاطین باغ طراوت عشق
 سوز جبهه مرا صرار عشق
 رآه نامه مرا ز لطف عشق
 ده طبع کافزار مدح عشق
 ده بر تون ما بهتاب صبر عشق
 ده بیدار کویا نهضت عشق
 بیج دور دور ما نیست ز ادع عشق
 صفتش بر فکر عشق مدح عشق

خواجه بیا دور شو دور شو
 نور منغ فارغ منغ بی از منغ ابد
 رشک و نور آلا منغ صبح خلعت
 بی تراب سبیل رخ طهور
 بر فکر کند عارف سید خدا
 بینش او بی دور شو دور شو
 عارفی سرفدا دور شو دور شو
 سجد ملک منغ دور شو دور شو
 جنت و رضوان منغ دور شو دور شو
 هر حقیقت حق منغ دور شو دور شو

آمد از فتنه آتش کبرند آله پر کرم
 خواجه برادر کینه غریبه به چه سازد ضاع
 حفظ من را بنده آتش به زما
 کرده یا افسوس خاطر چند از کفر فیض
 بیشه آه لطف معنی بر که آه سر خدا
 عبودیت انفس و دین بی و شوق و آت
 و سخن و دین بقصد تو نه یا بنظر
 هر ساری نکتة پادشاه علی عار
 صد بار از کد ترا در زنده بود و آه
 ظاهر از روبرو کشف ندر سلطه عرب
 کاه منج کوه و مدح و ابر منجم
 صیحه نوید دریا ده و دلا منجم
 صیحه صیوان بدستار روانه از توبه
 عجب غماضه بدر آرو و تر کبر منجم
 بی بستی و بی بیض و بی نعلین کبر
 مرتضا سر و محمد آبر و الحمد
 سراج را کار کرد آه سوره بوالکبر
 خرده کجینه صفا ابر و همرا را حکم
 در شب سحر آه ابر که شد چندین حکم
 مدح صبر علی گفته ترا ساجد

جلد بجا بستر و صد و پنداره غوغا منار
 به که نه فواید کس بر آستانه عالیتر
 از غم غنچه فروز کرمه و از جاع نهی
 جاع غم لا یزاله کرمه فیض نه کرا
 در دریا به معارف و در به بهی سرف
 لعل افق کلیم و بلند شیرین منار
 غنچه لبر روی قدس از و شکفته نده
 اله کنیز غار خانه نوازه منده مداح
 بهر سو به شوق قطع و کرمه مداح
 کرمه از رویه عطر طاهر با نخلیر
 جلم به مکسینه و معارف به فکر
 بالین، مکسینه به آینه شوق
 جلم به کوفه و ملک از ابرو زان ضیا
 ناکه در بر عشق کرمه در خانه کرمه شوق
 آستانه شوق به ارباب به کرمه به کرمه
 مار به کرمه به کرمه به کرمه به کرمه
 انبیا و اولیا به کرمه به کرمه به کرمه

با عارف المعانی بالکبر البس
 اندک الذی تفرقه بالفیض والمنظر
 ما جاء الهدایه ما جاء حب الهم
 انظر بنا بفضلک شیخ الالح

بیا آینه به را صیتکار زه
 بیا جاع تر به عشق مینو شه
 و به به جازانین و به به مزه
 ما به به دزر را کرمه فراموش

ز آج که مظهر الطاف لکمند
 آنکه لحظه را به به
 برو صد فواید او کوایند
 و ملک بقا به را به به

دلم از جام شگفتی پر فانی رسد
مرا با کفر و با ایمان چه کار رسد
شربعت جوده بی سالکانش رسد
دلم را کار غفلت بشو عار رسد

بیا مرآه دل را صیقل ده
خزه که در آن نیست پسته

اگر خوابم شبها بترسند روز
چراغ شمع دولت را بر افروز
ز سر او بیایی فیض در آرد
تو نقد بدید ده جوده ترس خاورد
دلم و جانم رسد روشن باه نور
زیارح که شود جوده بدست مسطور
نامه ایست که در خود بر بدید و افکند

عجب دریا بحر است عجب دلم
که گاه است اندر دوسر علم منزل

صد نه از عالمه گزند ایام
تا شد لعل مدینه آخر زمان
او صفا که در راه صفا
عاجز بود در مانده بیوای عفاف
هر که آمد پیشه لوز اهل نفاق
عافیتش شد منتهی بکار با لاتفاق

توبه آه واقف سرفداه ای زار
از تو که طایفه عیافه فیض ازار
جوده و صبر شد لک آه کرم
سرفدا را از تو چه بیند لاجع

بروم بقولاه با دلم را
نظر ده خسته ایار آفیم را

Pirkal Divanı'nda kullanılan nazım şekilleri ile ilgili bilgi vermenin de yerinde olacağını düşünmekteyiz. Şair, Divan'da nazım şekli olarak mesnevi, gazel, müsemmen, nazm ve muhtelif manzumelere (Kıta-ler-Müfredler-Mısrarler-Rubâiler-Lugazler) yer vermiştir.

Mesnevi

Pirkal Divanı'nda altı mesnevi mevcuttur. İkinci mesnevi yedi beyit, altıncı mesnevi sekiz beyit, üçüncü mesnevi on üç beyit, dördüncü mesnevi on yedi beyit, beşinci mesnevi on sekiz

beyit, birinci mesnevi otuz bir beyittir. Mesnevilerin tamamı ‘mefâ’îlün mefâ’îlün fa’ûlün’ vezniyle yazılmıştır.

Gazel

Divanda iki yüz yirmi bir gazel yer almaktadır. Bu gazellerden altı tanesi Farsça yazılmıştır. Gazellerin biri bir beyitli, biri iki beyitli, ikisi üç beyitli, dördü dört beyitli, yüz otuz biri beş beyitli, yirmi dördü altı beyitli, otuz dördü yedi beyitli, dokuzu sekiz beyitli, üçü dokuz beyitli, üçü on beyitli, biri on bir beyitli, biri on iki beyitli, ikisi on üç beyitli, biri on dört beyitli, biri on beş beyitli, biri on altı beyitli, biri yirmi dokuz beyitlidir.

Gazellerde altı vezin kalıbı kullanılmıştır. Gazellerden yüz biri ‘Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün’, otuzu ‘mefâ’îlün mefâ’îlün fa’ûlün’, yetmiş ikisi ‘Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün’, biri ‘mefâ’îlün fa’ûlün mefâ’îlün fa’ûlün’, biri ‘müstef’îlün müstef’îlün müstef’îlün müstef’îlün’, dördü ‘mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün’ aruz kalıplarıyla yazılmıştır. Dört gazelin de vezin birliği bulunmamaktadır.

Müsemmen

Divanda beş bölümden oluşan kırk mısralı bir müsemmen mevcuttur. Aruzun ‘mefâ’îlün mefâ’îlün fa’ûlün’ kalıbıyla yazılmıştır.

Nazm

Divanda Farsça yazılmış bir nazm mevcuttur. Yirmi altı beyitten oluşmaktadır.

Muhtelif manzumeler (Kıtalar-Müfredler-Mısralar-Rubâîler-Lugazler)

Divanda yüz otuz iki muhtelif manzume bulunmaktadır. Bu manzumelerin on altısı Farsça yazılmıştır. Muhtelif manzumelerin elli yedisi bir beyitli, kırk sekizi iki beyitli, on biri üç beyitli, dördü dört beyitli, biri beş beyitli, ikisi yedi beyitli, biri sekiz beyitli, biri dokuz beyitli, biri on beyitli, biri on bir beyitli, biri on üç beyitli, biri on beş beyitli, biri otuz beş beyitlidir.

Muhtelif manzumelerde beş aruz kalıbı kullanılmıştır. Muhtelif manzumelerden kırk biri ‘Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün’, kırk ikisi ‘mefâ’îlün mefâ’îlün fâ’ûlün’, yirmi biri ‘Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün’, üçü ‘mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün’, ikisi ‘mef’ûlü fâ’ilâtü mefâ’îlü fâ’ilün’ aruz kalıplarıyla yazılmıştır.

Divânın Nüsha Tavsifi

Eserin adı: Pirkâl Dîvânı

Müellifi: Pirkâl

Bulunduğu Kütüphane: Süleymaniye Kütüphanesi, Giresun Yazmaları bölümü, nu:181

Yaprak sayısı: 52

Divânın ölçüleri: 210x150, 140x100

Hat: Dîvânî kırmısı

Satır sayısı: 16

Tezhip ve minyatür: Yok

Muhtevâ: 6 mesnevî, 221 gazel, 1 müsemmen, 1 nazm, 132 muhtelif manzume(Kıtalar-müfredler-mısralar-lugazler)

Eserin baş kısmı:

Virür ol denlû ana işve-i hûb
Dil-i âşık olur aşüfte meczûb (Mes. 1/1)

Eserin son kısmı:

Pirkâl'in şiirlerinde sıklıkla nasihatlere rastlamaktayız.

Mansıb-ı uşşâkı pest itme sakın
Aşkdurur çün zirve-i ahlâk-ı evc (G. 37/2)

Ferd-i vâhid mest-i Hakk ol ey gönül
Çift olup dünyâ ile sen olma zevc (G. 37/3)

Pirkâl dünyâyâ sunmaz destini
İstemez dünyâ ile olmaga zevc (G. 37/5)

Kimseye itme hakâret ile nazar sen ârif ol
Acı sözden k'ey sakıngıl olmasun bu nâm-ı telh (G. 44/3)

Tevâcüd ehli ile hoş-revân ol
Egiler meclisinden sen nihân ol (Mes. 1/30)

Sonuç

16. yüzyıl, Divan Edebiyatı'nın söyleyiş gücü ve anlam zenginliğinin zirveye çıktığı bir dönemdir. Bu yüzyılda Fuzuli ve Baki gibi Divan Edebiyatı'nın en önemli şairleri yetişmiştir. Tanıtmaya çalıştığımız bu yazma eserin de aynı yüzyılda kaleme alınmış olması ona ayrıca bir değer atfetmektedir. Diğer taraftan Hurufilik üzerine çalışma yapan araştırmacıların da istifade edebilecekleri bir eserdir.

REFERENCES

- AKSU, Hüsamettin (1998). “Hurufilik”, c.XVIII, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, s. 408-412.
- BASHİR, Shahzad (2012). Fazlullah Esterabadi ve Hurufilik, Çev: Ahmet Tunç Şen, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (1964). Bektaşilik- Hurufilik ve Fadl Allah’ın Öldürülmesine Düşülen Üç Tarih, Şarkiyat Mecmuası, sy. 5, s. 15-22.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (1973). Hurufilik Metinleri Kataloğu, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- İSEN, Mustafa (1994). Kühü’l-Ahbar’ın Tezkire Kısmı/Gelibolulu Ali Mustafa Efendi, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi.
- KANSIZOĞLU, Yakup (2004). Şifreci Yanılgı: Hurufilik Tasavvuru, Harf Gizemciliği ve Kur’an Yorumuna Olan Etkileri, İstanbul: Rağbet Yay.
- KILIÇ, Filiz (2010). Meşâirü’ş-şuara: İnceleme-Metin./Aşık Çelebi, İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yay.
- KUTLUK, İbrahim (2014). Tezkiretü’ş-Şuara/Kınalızade Hasan Çelebi, haz: İbrahim Kutluk, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- KÜÇÜK, İslam (2008). “Pirkal Dîvânı (İnceleme-Metin), Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- MUHTAR, Cemal (1986). Hurufî Türk Şairleri, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, İstanbul, sy. 4, s. 219-226.
- SUNGURHAN, Aysun (1994). Beyani Tezkiresi: İnceleme-Tenkitli Metin, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TÖKEL, Dursun Ali (2003). Divan Şiirinde Harf Simgesizliği, Ankara: Hece yay.
- USLUER, Fatih (2009). Hurufilik: İlk Elden Kaynaklarla Doğuşundan İtibaren, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- USLUER, Fatih; ŞENÖDEYİCİ, Özer; ARIKOĞLU, İsmail (2014). Hurufilik Bilgisi Feriştioğlu Abdülmecid Külliyyatı, Ankara: Gece Kitaplığı.
- ÜNVER, Mustafa (2003). Hurufilik ve Kur’an: Nesimi Örneği, Ankara: Fecr Yay.